

۱۲

سکه‌های باوندی

چنان که پیش‌تر گفته شد، چهار سلسله از اسپهبدان بر ناحیه کوهستانی طبرستان فرمانروایی می‌کردند: اسپهبدان قارنوندی (قارنیان یا سوخرائیان)، اسپهبدان دابویهی، اسپهبدان پادوسپانی و اسپهبدان باوندی. نسب باوندیان به گیوس (= کاووس) پسر بزرگ گواد اول، پادشاه ساسانی، می‌رسید که از سوی پدر به حکومت طبرستان گماشته شده بود. او پس از مرگ گواد مدعی تاج و تخت شد، اما به دست برادر خویش، خسرو اول (انوشیروان)، اسیر شد و در سال ۵۳۷ ق در زندان به قتل رسید.

باوندیان در سه شاخه به نامهای گیوسی، اسپهبدی و کین‌خوازی بر طبرستان فرمان می‌راندند. گیوسیان سیزده تن بودند و از سال ۴۵ ق تا سال ۳۹۷ ق در فریم فرمان می‌راندند. نخستین آنان باو بن شاپور بن گیوس (حکومت: ۴۵-۶۰ ق) و آخرین آنان شهریار بن دارا (حکومت: ۳۶۲-۳۷۱ ق؛ ۳۸۸-۳۹۷ ق) بود. پس از مرگ شهریار بن دارا، طبرستان به مدت حدود هفتاد سال تحت سیطره آل زیار بود. پس از آن، حسام‌الدوله شهریار بن قارن (حکومت: ۴۶۶-۵۰۳ ق) سلسله اسپهبدی را تأسیس کرد که تا سال ۶۰۶ ق بر پا بود. فرمانروایان این سلسله هشت تن بودند و آخرین آنان شمس‌الملوک رستم بن اردشیر (حکومت: ۶۰۲-۶۰۶ ق) بود. خواهر رستم بن اردشیر پسری به نام کین‌خواز داشت که از او پسری به نام اردشیر زاده شد. اردشیر بن کین‌خواز (حکومت: ۶۳۶-۶۴۷ ق) مؤسس سلسله کین‌خوازی است. فرمانروایان این سلسله نیز هشت تن بودند و آخرین آنان فخرالدوله حسن بن شاه کیخسرو (حکومت: ۷۳۴-۷۵۰ ق) بود (نیز نک: باسورث ۱۹۸۰: ۸۳-۸۵؛ مهرآبادی ۱۳۸۷: ۱۷۱-۲۴۲). باوندیان در آغاز زردشتی بودند، اما به تدریج مسلمان شدند و مذهب شیعه اثنی‌عشری را برگزیدند.

از چهار تن از باوندیان گیوسی و هفت تن از باوندیان اسپهبدی سکه‌هایی به دست آمده است. نکته جالب اینجاست که نام برخی از این فرمانروایان در منابع تاریخی دیده نمی‌شود. به علاوه، تاریخهای موجود بر این سکه‌ها گاه با آنچه در منابع تاریخی آمده، متفاوت است. از این رو، به کمک این سکه‌ها می‌توان برخی از کاستیهای منابع تاریخی را جبران کرد. همه سکه‌های باوندیان گیوسی در فریم ضرب شده‌اند. بیشتر سکه‌های باوندیان اسپهبدی ضرب ساریه (= ساری) هستند، اما نمونه‌های نادری نیز ضرب شهرهای آمل،

بسطام، شهمار و نیشابور به دست آمده است. ضرب سکه‌های باوندی به خوبی صورت نگرفته و نوشته‌های این سکه‌ها غالباً خارج از مرکز و کم‌عمق است. به علاوه، وزن دینارهای باوندی بسیار کم و غالباً، به استثنای تعدادی اندک، حدود ۱/۴ گرم است. شعار شیعی «علی ولی الله» از زمان رستم بن شروین بر سکه‌های باوندی پدیدار می‌شود.

انواع سکه‌های باوندی (نیز نک: آلبوم ۲۰۱۱: ۱۷۱-۱۷۲)	
نام فرمانروا	توضیحات
باوندیان کیوسی	
رستم بن شروین حدود ۳۵۳-۳۷۰ ق	دینار با دایره‌هایی متحدالمرکز به سبک سکه‌های خلفای فاطمی
	درهم در برخی از درهم‌ها، نام رستم بن شروین نه در زمینه سکه، بلکه در نخستین نوشته پیرامونی روی سکه آمده است. با عبارت «علی ولی الله» و غالباً به همراه نام خلیفه عباسی مطیع لله یا طائع لله و امیر بویه رکن‌الدوله (ابوعلی حسن بن بویه؛ حکومت مستقل: ۳۳۸-۳۶۶ ق) یا عضالدوله ابوشجاع (بن رکن‌الدوله؛ حکومت: ۳۳۸-۳۷۲ ق) و مؤیدالدوله ابومنصور (بن رکن‌الدوله؛ حکومت: ۳۵۶-۳۷۳ ق)
مرزبان بن شروین حدود ۳۷۰-۳۷۴ ق	درهم بیلون
شروین بن رستم حدود ۳۷۵-۳۷۶ ق	درهم بیلون
شهریار بن رستم ۳۷۷-۳۹۳ ق	درهم بیلون، ۳۷۷ ق با نام فخرالدوله بویه
	درهم بیلون، ۳۹۰ و ۳۹۳ ق با نام قابوس بن وشمگیر (زیاری؛ حکومت: ۳۶۷-۳۷۱ ق؛ ۳۸۷-۴۰۳ ق)
باوندیان اسپهبدی	
حسام‌الدوله شهریار بن قارن ۴۶۶-۵۰۴ ق	دینار (غالباً حدود ۱/۴ گرم)، ۴۹۴-۵۰۳ ق با نام امیر سلجوقی، محمد (بن ملک‌شاه؛ حکومت: ۴۹۲-۵۱۱ ق)
	دینار (غالباً حدود ۱/۴ گرم)، ۵۰۴ ق بدون نام امیر سلجوقی
	دینار (غالباً حدود ۱/۴ گرم)، ساری ۵۰۴-۵۰۵ ق با نام امیر سلجوقی، محمد (بن ملک‌شاه) و فردی ناشناخته به نام جلال‌الدین احمد
نجم‌الدوله قارن بن شهریار ۵۰۴-پس از ۵۰۸ ق	دینار (غالباً حدود ۱/۴ گرم)
وشتهم/وستهم بن قارن ۵۱۰ ق	دینار (غالباً حدود ۱/۴ گرم)

دینار (غالباً حدود ۱/۴ گرم)	بهرام ق ۵۱۲
دینار (غالباً حدود ۱/۴ گرم)، ضرب ساری	علاءالدوله علی بن شهریار ق ۵۱۱-۵۳۴
دینار نامرغوب با عنوان «السلطان الاعظم»	نصیرالدوله شاه غازی رستم بن علی حدود ۵۳۴-۵۵۷ ق
دینار، نیشابور ۵۵ ق بدون عنوان، با نام ابوالقاسم محمود (سلجوقی؛ حکومت: ۵۴۹-۵۵۷ ق)	شرفالملوک علاءالدوله حسن بن رستم حدود ۵۵۷-۵۶۷ ق
دینار سنگین ضرب بسطام ۵۵۷ ق و نیشابور ۵۵۹ ق با نام ارسلان بن طغرل (سلجوقی؛ حکومت: ۵۵۶-۵۷۱ ق)	
دینار نامرغوب و سبک (حدود ۲ گرم) ضرابخانه نامعلوم، احتمالاً شهمار	

رستم بن شروین

<p>رو: لا اله الا الله، المطیع لله، رکن الدوله بسم الله، ضرب هذا الدرهم بفریم رستم بن شروین سنه ست و خمسین و ثلاثائه لله الامر من قبل و من بعد و یومئذ یفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، علی ولی الله محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون</p>	 <p>درهم، ضرب فریم، ۳۵۶ ق</p>
<p>رو: لا اله الا الله، المطیع لله، رکن الدوله بسم الله، ضرب هذا الدرهم بفریم بامر رستم سنه احدى و ستین و ثلاثائه لله الامر من قبل و من بعد و یومئذ یفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، علی ولی الله محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون</p>	 <p>درهم، ضرب فریم، ۳۶۱ ق</p>
<p>رو: بامر رستم، لا اله الا الله، المطیع لله، رکن الدوله بسم الله، ضرب هذا الدرهم بفریم سنه خمس و ستین و ثلاثائه لله الامر من قبل و من بعد و یومئذ یفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، علی ولی الله محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون</p>	 <p>درهم، ضرب فریم، ۳۶۵ ق (با نام خلیفه معزول مطیع لله)</p>

<p>رو: لا اله الا الله، محمد رسول الله، على ولي الله، رستم بن شروين محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون پشت: الطائع لله، عضدالدوله ابوشجاع، مؤيدالدوله ابومنصور بسم الله، ضرب هذا الدرهم بفریم سنه سبع و ستين و ثلاثائه لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله</p>	 <p>درهم، ضرب فریم، ۳۶۷ ق</p>
---	---

مرزبان بن شروين	
<p>رو: لا اله الا الله، الملك عضدالدوله و تاج‌المله بسم الله، ضرب هذا الدرهم بفریم سنه احدى و سبعين و ثلاثائه لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، على ولي الله، الطائع لله، مؤيدالدوله محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>درهم بيلون، ضرب فریم، ۳۷۱ ق</p>

شهریار بن رستم	
<p>رو: لا اله الا الله، الملك عضدالدوله و تاج‌المله، مؤيدالدوله ابومنصور وحده لا شريك له، الطائع لله، شهریار بن رستم بسم الله، ضرب هذا الدرهم بفریم سنه ثلاث و سبعين و ثلاثائه پشت: لله، محمد رسول الله، على ولي الله، شهریار بن رستم محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>درهم بيلون، ضرب فریم، ۳۷۳ ق</p>
<p>رو: لا اله الا الله، وحده لا شريك له، الطائع لله، شهریار بن رستم بسم الله، ضرب هذا الدرهم بفریم سنه ... لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، محمد رسول الله، الامير السيد شاهانشاه فخرالدوله و فلک‌المله على بن ركن‌الدوله محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>درهم بيلون، ضرب فریم</p>
<p>رو: لا اله الا الله، محمد رسول الله، القادر بالله لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: شمس‌المعالی قابوس بن وشمگیر، شهریار بن رستم بسم الله، ضرب هذا الدرهم بفریم سنه ...</p>	 <p>درهم بيلون، ضرب فریم</p>

علی بن شهریار	
<p>رو: ملک، لا اله الا الله، محمد رسول الله، علی بسم الله، ضرب هذا الدينار بساربه سنه ... لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، الراشد بالله، السلطان الاعظم ابوالحارث سنجر محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله و لو كره المشركون</p>	 <p>دینار، ضرب ساری</p>
<p>رو: ملک، لا اله الا الله، محمد رسول الله، علی بسم الله، ضرب هذا الدينار ... لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله پشت: لله، المقتفی لامر الله، السلطان الاعظم ابوالحارث سنجر ...</p>	 <p>دینار</p>